

راهکارهای ترویج الگوی معنوی حیا با استفاده از آموزه های نهج البلاغه^۱

چکیده:

به طور کلی شناخت و شناساندن هر یک از ارزش های اخلاقی، تأثیر زیادی در توجه افراد به آن ارزش و تلاش در راه تحصیل آن خواهد داشت. در این میان، حیا که یکی از مهم ترین ارزش های اخلاقی است، دامنه حیا از گستردگی خاصی برخوردار است گاه در امور فردی و گاه در امور اجتماعی مطرح میگردد. این فضیلت اخلاقی تأثیر فراوانی در اخلاق فردی و اجتماعی انسان دارد.

در این مقاله با توجه به سخنان مولی متقیان امیرالمومنین یکسری روشها و راهکارهایی بمنظور ترویج حیا در جامعه ارائه گردیده است. این مقاله به شیوه توصیفی تهیه شده و برای جمع آوری اطلاعات از روش کتابخانه ای استفاده شده است.

پیشینه: ارائه راهکارهایی جهت ترویج حیا متناسب با خطبه های امام علی(ع) (قابل تامل است). پیشینه یافته ها با استفاده از سه نوع ترجمه نهج البلاغه که در اختیار داشتیم با محوریت سخنان امام راهکارهایی را تدوین نموده و با منابعی دیگر سمت و سوی مقاله حاضر هدف دارتر شد.

^۱ دبیرگروه: سمیه سوری اعضای گروه: (ناهیدلطیفی زاده، حدیث پرنون، ساراشیرزادی) مرکز تخصصی فقه و اصول صحنه

۱_ کتاب سیری در نهج البلاغه نوشته استاد شهید مرتضی مطهری که در قالب یک فصل مجزا به اهمیت و چگونگی گسترش تقوا و عفاف و حیا در زندگی دنیوی فرد می پردازد.

۱_ کتاب حیا نوشته امیر حسین بانکی پور که به تعریف و آثار حیا و همچنین حیا در زندگی معصومین از جمله امام علی (ع) و چگونگی ترویج حیا توسط آن حضرت می پردازد.

۲_ عفاف در گستره زندگی نوشته محسن فتحی زاده. به اهمیت حیا و عفت در زندگی و ارائه راهکارهایی جهت اشاعه آن می پردازد.

و مقاله:

۱_ الگوی تقویت حیا در سبک زندگی اسلامی نوشته محبوبه جوکار که راهکارهایی متناسب با جامعه امروزی را بیان میکند.

مقدمه:

حیا و پاکدامنی در لغت به معنای مناعت و چشم‌پوشی از کارهای قبیح است و در اصطلاح اخلاق، حالتی نفسانی است که از غلبه بر جان آدمی جلوگیری می‌کند و در سایه آن، انسان‌ها توانایی دوری از تمایلات و خواسته‌های شهوانی نفس را پیدا می‌کنند. پاکدامنی رعایت اعتدال در قوه شهویه است. هرگاه انسان قوه شهویه را تحت نظارت قوه عاقله به کار گیرد، موجب کسب حیا می‌شود تا آنچه مفید به حال انسان است و سعادت او را تضمین می‌کند برای او حاصل شود. هنگامی که شهوت رها شود و به افراط بینجامد آن را شره و زمانی که در آن تفریط شود، آن را خمودی می‌نامند. کسی که به خواسته نفس عمل کند و خود را بنده او قرار دهد از حد انسانیت خارج و به مرز حیوانیت نزدیک شده است.

«حیا» از ارزنده‌ترین نموده‌های فرهنگی، اجتماعی در تمدن ایرانی - اسلامی است که پیشینه آن به قبل از ورود اسلام می‌رسد، اما در فرهنگ اسلامی به اوج تعالی و منتهای ارزش و اعتبار خود رسید.

حیا پدیده مذهبی - ارزشی مهمی در تعالیم اسلامی است و توجه به زمینه‌های فرهنگی - اجتماعی به عنوان بستر آن بسیار شایسته و لازم است و اشاعه و تعمیق آن نیازمند آموزش‌های بنیادین و مداوم در خانواده، مدرسه، دانشگاه و اجتماع می‌باشد.

در روایات اسلامی، حیا و پاک‌دامنی حیطه‌های مختلفی از زندگی انسان را در برمی‌گیرد. از جمله موارد پاک‌دامنی می‌توان به پاک‌دامنی در کلام، شکم، پوشش، جمال و ... اشاره کرد. حیا و پاک‌دامنی در دین مقدس اسلام از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است به گونه‌ای که قرآن کریم به صراحت به حفظ حیا سفارش می‌کند و می‌فرماید: کسانی که امکانی برای ازدواج نمی‌یابند، (باید پاک‌دامنی پیشه کنند تا خداوند از فضل خود آنان را بی‌نیاز گرداند) در روایات اسلامی نیز از حیا و پاک‌دامنی با تعبیرات بلندی یاد شده است. امام علی (ع) فرد عفیف را هم‌رتبه، بلکه بالاتر از مجاهد در راه خدا می‌داند و می‌فرماید: پاداش مجاهدی که در راه خدا به شهادت رسیده، برتر از فرد پاک‌دامنی نیست که توان گناه داشته و گناه نکرده است، که پاک‌دامن در آستانه فرشته شدن است

بدیهی است، در کنار شرایط مساعد اجتماعی برای ارزش تلقی کردن و الگوپذیری این فرهنگ، نیازمند نهادینه شدن آن در وجود افراد هستیم که بدون شک رسیدن به این هدف، مشارکت و توجه جدی همه نهادها و دستگاه‌ها به صورت مستمر و هدفمند را می‌طلبد.

مفهوم شناسی عفاف:

عفاف در لغت به معنی خودداری از کارهای حرام و زشت، پارسایی و پاک‌دامنی است. شهید مطهری در

تعریف عفاف می‌گوید: «عفت حالتی نفسانی است، به معنی رام بودن قوه شهوانی تحت حکومت عقل و ایمان، تحت تاثیر قوه شهوانی نبودن» «تعلیم و تربیت، مطهری، ص (۱۵۴ حضرت علی)ع (درباره حقیقت عفت می‌فرماید): الصبر علی الشهوة عفة» «سفینه البحار، شیخ قمی، ج ۲، ص (۳۹۵ عفت مقاومت در برابر شهوتهاست و در روایت دیگری می‌فرماید: العفاف: زهاده، عفاف، بی‌رغبتی نسبت به خواسته‌های نفسانی است.

کاربرد عفاف در قرآن:

در قرآن واژه «عفت» در ۴ آیه در موضوع‌های گوناگونی به کار رفته است. این موضوع‌ها عبارت است از:

۱- ازدواج

قرآن در امر ازدواج، کسانی را که توانایی مالی و امکانات لازم را ندارند، به استعفاف) طلب عفت (و پرهیز از گناه دستور می‌دهد؛ این نوع خویشن‌داری در برابر شهوت‌ها است و در روایت‌ها تأکید فراوانی بدان شده است». و آن‌ها که وسیله ازدواج ندارند، باید عفت پیشه کنند تا خداوند آنان را به فضلش بی‌نیاز سازد). «نور

۳۳) _

رسول اکرم) ص (فرمودند): ای جوانان قریش! پاک‌دامنی پیشه کنید. بدانید هر کس خود را در برابر شهوت حفظ کند، بهشت از آن اوست). «المعجم الأوسط، ج ۷، ص (۶۱)

۲- زنان سالخورده

در قرآن کریم به پیرزنانی که امیدی به ازدواج آن‌ها نیست، اجازه داده شده است که لباس رویی را در صورتی که زینتشان آشکار نشود، بدارند، ولی اگر احتیاط در پیش گیرند و عفت پیشه کنند و خود را بیپوشانند، برایشان بهتر است.

«و زنان از کار افتاده‌ای که امید به ازدواج ندارند، گناهی بر آن‌ها نیست که لباس‌های) رویین (خود را بر زمین بگذارند؛ به شرط این که در برابر مردم خودآرایی نکنند و اگر خود را بیپوشانند برای آن‌ها بهتر است و

خداوند شنوا و داناست). «نور» (۶۰)

استثناء بی حجابی زنان سالمند، در واقع دارای دو شرط است: نخست این که به سن و سالی برسند که معمولاً امیدی به ازدواج ندارند، و به تعبیر دیگر جاذبه جنسی را کاملاً از دست داده باشند، دیگر این که در حال برداشتن حجاب، خود را زینت ننمایند. روشن است که با این دو قید، مفسد کشف حجاب در مورد آنان وجود نخواهد داشت؛ و به همین دلیل اسلام این حکم را از آنان برداشته است.

این نکته نیز روشن است که منظور از بی حجابی برهنه شدن و بیرون آوردن همه لباس‌ها نیست، بلکه تنها کنار گذاشتن لباس‌های رو است که بعضی روایات (فروع کافی، ج ۵، ص ۵۲۲) از آن تعبیر به جلباب و خمار کرده است). تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۵۴۲

"قواعد جمع" قاعده "است و در لغت به معنای زنی است که از حیض و نکاح بازنشسته است). راغب اصفهانی، ج ۱، ص ۶۷۹

۳- درباره ثروتمندان

قرآن درباره ثروتمندانی که سرپرست اموال یتیمان هستند و نیازی به گرفتن مال یتیم برای اجرت ندارند می‌فرماید: آنان باید عفت پیشه سازند و از دست بردن در اموال یتیمان خودداری کنند . «و هر کس) از سرپرستان (بی‌نیاز است)، از برداشت اجرت (خودداری کند و آن کس که نیازمند است به طرز شایسته) و مطابق زحمتی که می‌کشد (از آن بخورد). «نساء» (۶)

۴- درباره تهی‌دستان

هم‌چنین قرآن نیازمندان متعهدی را می‌ستاید که تظاهر به فقر نمی‌کنند و به هنگام نیازمندی از دیگران چیزی نمی‌خواهند.

«انفاق شما به ویژه باید (برای نیازمندانی باشد که در راه خدا فرو مانده‌اند) و توجه به آیین خدا آن‌ها را از وطن‌هایشان آواره ساخته است و شرکت در میدان جهاد به آن‌ها اجازه نمی‌دهد تا برای تأمین هزینه

در بین مردم خوب یا بد جلوه داد، لذا مسئولین رسانه باید با دلسوزی بیشتر نسبت به امر حجاب، تلاش کنند با ساختن فیلم‌های مناسب به ترویج این امر و الگوسازی مناسب برای جوانان اقدام کنند.

با برخورد با سلبریتی‌ها و ملزم کردن آنها به رعایت حجاب اسلامی و اخراج و برخورد مواردی که با شئون اسلامی سازگاری ندارد، می‌توان به وضعیت نابسامان سینما نیز سروسامان داد؛ همچنین با ممنوع کردن پخش فیلم‌هایی با محتوا و حجاب نامناسب، می‌توان با یکی از مهم‌ترین عوامل ترویج بی‌حجابی در کشور مقابله کرد و الگوهای رفتاری جامعه را اصلاح کرد.

تشویق فرزندان به حفظ عفت و پاکدامنی

در کنار نشان دادن اهمیت داشتن حجاب، به این ویژگی ذاتی توجه داشته باشید که غالباً دخترها تمایل به جلوه‌گری دارند. افزایش اعتماد به نفس و احساس توانمندی، یکی از بهترین راه‌هایی است که می‌تواند با این خواسته مقابله کند. دخترتان را طوری تربیت کنید و به او احساس ارزشمندی و شخصیت را القاء کنید که خود را غنی از استعدادها و توانایی‌ها ببیند و ناچار نباشد برای هرکسی ابراز وجود و جلوه‌گری کند. مهارت‌ها و توانایی‌هایش را پرورش دهید و به او بیاموزید که ارزش وجودی انسان، چیزی فراتر از ظاهر جذاب و زیبا است.

نهادینه کردن حجاب در فرزندان، فرایندی است که باید از همان سال‌های ابتدایی زندگی او مورد توجه قرار بگیرد و به مرور پرورش یابد؛ پس صبور باشید و قدم به قدم جلو پیش بروید. پایه‌های شرم و حیا در دختران‌تان باید از همان کودکی شکل بگیرد؛ از این‌رو توصیه شده بعد از سن پنج سالگی، از خرید لباس‌های نامناسب، تنگ و کوتاه برای فرزندتان خودداری کنید. اگر فرزند شما به پوشیدن لباسی با این مشخصات تمایل داشت، به او آگاهی لازم را بدهید که فقط در محیط خانه و نه جلوی دیگران، مجاز به پوشیدن لباس‌های تنگ و کوتاه است. عادت دادن کودک به حجاب بسیار مهم است. دختری که تا قبل از سن تکلیف آزادانه هر لباسی را می‌پوشد، با رسیدن به این سن، قطعاً نمی‌تواند حیا و حجاب را در معنای

مطلوبش رعایت کند؛ پس آشنایی تدریجی به این امر ضروری است. نمی‌توان حیا و حجاب را به‌صورت فشرده و ناگهانی به فرزندان اعمال کنید؛ بلکه پروسه‌ای طولانی است که باید با صبر، حوصله، دلیل و منطق آوردن، آن را برای فرزندان جا بیندازید.

متأسفانه برخی خانواده‌ها تصور می‌کنند با ورود دخترشان به سن تکلیف و لزوم رعایت حجاب، باید راه را برای نمایش زیبایی‌ها و جذابیت‌های دخترشان ببندند. میل به آراسته بودن دخترتان را درک کنید. به آزادی و شور و شوق کودکی او توجه نشان دهید. برایش لباس‌های زیبا با رنگ‌های شاد بخرید؛ مثلاً از انواع چادرهای رنگی تزئین‌شده با تور و روبان یا مانتوهای زیبا با پارچه‌ها و دکمه‌های رنگارنگ استفاده کنید تا دخترتان بداند که حجاب زیبایی‌های او را کم نکرده؛ بلکه به آن چیزی افزوده است. باید به دخترتان آموزش دهید که با حجابش می‌تواند زیبا، جذاب و گل سرسبد مجلس باشد. شیوه‌های مختلف بستن شال و روسری را اگر یاد بگیرید و آن را برای خودتان و دخترتان اعمال کنید، خواهید دید که رغبت او به حجاب بیش از پیش خواهد شد.

امام علی (ع) حیا را زکات زیبایی معرفی می‌کند و می‌فرماید: زکات جمال و زیبایی، حیا و پاک‌دامنی است. نهادینه کردن حیا در وجود دخترتان، همچون دیگر ارزش‌ها نیاز به تشویق مداوم دارد. یکی از روش‌های تشویق داشتن حیا، دادن پاداش است؛ به‌طوری‌که روان‌شناسان بر این باورند که تقویت‌های بیرونی مانند جایزه، موجب ایجاد تقویت‌های درونی مانند میل به داشتن حیا خواهد شد. بر این اساس برای رعایت حجاب فرزندان، هدیه‌های هرچند کوچک، اما مستمر تهیه کنید؛ هر سال به هر بهانه از اینکه دخترتان به حیا و عفاف پایبند است، او را مورد توجه و تشویق قرار دهید.

کارشناسان مسائل دینی معتقدند اثر تأدیب (تنبيه کردن) برای داشتن حیا موقتی است اما اثر تربیت، مستمر و دائمی خواهد بود.

یکی از مهم‌ترین مواردی که برای تربیت دینی کودکان به ویژه در زمینه حجاب باید به آن توجه کرد، این است که فرزندانمان را در دوران کودکی به رعایت مسائل دینی تشویق کنیم .

با آگاهی دادن به جوانان نسبت به پیامدهای بی‌حجابی در جامعه می‌توان بسیاری از آنان را متقاعد کرد که این رفتار و این نوع پوشش درست نیست و اندکی در رفتار خود تجدید نظر کنند، زمانی که جوانی بداند زندگی خود او نیز در آینده نه چندان دور، دچار تنش و تشویش و خدای ناکرده طلاق و جدایی و خیانت خواهد شد، بدون شک در رفتار خود تجدید نظر خواهد کرد.

امیدواریم مسئولین مربوطه با دلسوزی تمام، ضرورت این امر را درک کرده و با تمام توان به مقابله با تهاجم فرهنگی آمده و به بازسازی فرهنگ ناب اسلامی ایرانی بپردازند.

عفاف در بین زوجین:

از دیگر راه کارهای اسلام، در ایجاد محبت و مودت بیشتر، حفظ عفت و پاکدامنی هر یک از زن و شوهر است. چنانچه یکی از سوره‌های قرآن به قصه‌ی زیبایی از این موضوع اشاره فرموده است. حفظ عفت و پاکدامنی در شرایط عادی کاری سهل و آسان است. اما گاهی شرایط به گونه‌ای فراهم می‌گردد که حفظ عفت و نگه داشتن دامن از آلودگی هوی و هوس امری محال می‌گردد، مگر به وسیله‌ی عصمت و امداد های غیبی الهی. یعنی اگر امداد الهی به فریاد انسان نرسد، ممکن است غرایز و نیروی شهوت انسان را آلوده سازد. حضرت یوسف با وجود شرایط حاکم بر محیط از آلوده شدن به شهوت و دامن خود جان سالم به در برده و سربلند از معرکه نجات یافت. یوسف جوانی زیبا بود و در خانه‌ای ساکن بود که زنی جوان و زیبا روی هر روز خود را به زیبا ترین صورت ممکن می‌آراست و زیبا ترین لباس‌ها را می‌پوشید و هرروز به اشکال گوناگونی به یوسف اظهار علاقه می‌نمود و سرانجام او را در سخت ترین شرایط جای داد. در این حال جوان پاکدامن کنعانی در جواب او به خداوند پناه برد. اصرار و تاکید از ناحیه‌ی زن و امتناع و دست رد به سینه‌ی نا محرم زدن از سوی یوسف سبب شد که اندیشه‌ی جدیدی در فکر یوسف خودنمایی کند و آن این که

احساس کند که توقف زیاد در این لغزش گاه خطرناک است و باید خود را دور می نمود. یوسف با پناه بردن به خداوند و ایمانی که قلب او را پر کرده بود، در قلب خود جایی برای غیر قرار نداده بود و خداوند به او صیانت بخشید. این داستان، الگو و نشانه ای محکم برای دیگران است که خود را از گناه حفظ کرده و از پلیدی ها برهانند. دیگر اینکه عفت، زن و مرد نمی شناسد. اگر در نظام خانواده هر یک از زوجین عفت خود را حفظ نمایند، جامعه از آلودگی، فساد اخلاقی و اجتماعی به دور خواهد بود و همین امر به محبت قلبی زن و مرد کمک می کند. جعفر سبحانی، منشور جاوید ج ۵، قم، ناشر موسسه امام صادق (ع)، ۱۳۸۲

منابع و مآخذ:

قرآن

مروارید عفاف کاوشی در حیا، غیرت و حجاب

رزاقی، احمد، بدحجابی، ریشه‌ها و راه-کارها خبرگزاری فارس

نهج البلاغه خطبه ۱۸۹

مکارم شیرازی، ناصر، رساله‌ی توضیح المسائل، قم، هدف، ۴۲۴

فرهادیان، رضا، آنچه والدین و مربیان باید بدانند، رئوف، قم، ۱۳۷۰، ص. ۳۸

نهج البلاغه نامه ۴۵

فیض کاشانی، ملا محسن، من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۲۷۲

راهنمای پدران و مادران، ج ۱، ص ۷

تهذیب الاحکام، ج ۱، ص ۴۶۹؛ کشف الغمّه، ج ۱، ص ۵۰۳

تربیت طبیعی در مقابل تربیت عاریه‌ای، ص. ۱۸۹-۱۸۸